

Dobří herci

ZENOVÁ MISTRYNĚ BON ŠIM

Řeč dharmy (Olomouc)

Mám pro vás takovou otázku: jak vyváznete ze samsáry, jak se zbavíte utrpení? My všichni, kdo jsme dnes tady, máme velké štěstí, protože máme k praxi velmi dobré podmínky. Můžeme si navzájem pomáhat a podporovat se, nikdo a nic nám nebrání sem přijít a praktikovat, jenom naše mysl „já, můj, mně“. Často, když chceme jít na ústraní nebo dělat poklony či sedět zazen, jako by tam vzadu v hlavě říkal tichounký hlásek: Ještě chvíli... udělám to později... nejdřív musím umýt nádobí... někomu zavolat... nebo ještě udělat tohle a tamhleto. Takže svým způsobem je takováto příležitost dobrou situací, protože špatná situace je dobrou situací a dobrá situace špatnou situací. Důležité je, že jste tu a chcete praktikovat.

Co to ale vlastně znamená – praktikovat? Někdy si říkáme: „Udělám pár tisíc poklon, budu deset hodin sedět a něco dostanu.“ Jenže takhle to právě nefunguje. Není-li váš směr jasný, můžete dělat miliony poklon a sedět celé dny a noci, a nic se nestane... Nanejvýš vás možná budou hodně bolet nohy a po nějaké chvíli to vzdáte. „Nohy mě bolí, cítím celé tělo – a nic z toho!“ Máte-li naopak směr jasný, bude vaše praxe nepřetržitá, 24 hodin denně. Jenže ve skutečnosti si mnoho lidí klade tu otázku takto: Co vlastně chci? Proč praktikuji? Abych dostal co?

Často chceme od praxe něco získat. Dosáhnout osvícení ale znamená všechno ztratit – ne něco získat. Nic nezískáváme, všechno naopak ztrácíme. A na to musíme být připravení. Připravení ztratit opravdu vše, veškeré iluze, které o sobě máme. To není snadné. Nelíbí se nám to. Chceme si ponechat aspoň nějakou malou iluzi, abychom měli alespoň něco; nějakou jistotku, k níž bychom se mohli upřít a cítit se bezpečně.

Znám řadu studentů, kteří mají ideální podmínky – mohou praktikovat, kolik jen chtějí. Nedávno proběhlo ve Varšavě setkání učitelů dharmy. Učitel dharmy je někdo, kdo praktikuje už několik let. Je to dobrý test. Na začátku máte inspiraci a motivaci, chcete něco získat – a po několika letech praxe se pak můžete stát učitelem dharmy. Tím už získáváte určitý status: dostanete dlouhé šaty, také jste už vyslechli spoustu řečí dharmy a zenové učení už znáte velmi dobře. „Jdi pořád přímo! Dělej vše na 100%!“ Být učitelem dharmy je velmi nebezpečné období, protože si můžete začít myslet: „Žádný problém. Zen je velmi jednoduchý. Už jsem něco získal.“ Člověk si myslí, že už se toho mnoho získat nedá. „Když budu hodně zoufalý, můžu se ještě stát Dži Do Pop Sa Nimem.“ Ale to znamená spoustu práce, proto si většina lidí řekne: „Možná později. Nejdřív si to v životě nějak zařídím, budu mít děti, postavím si dům, koupím si auto – a pak uvidíme.“

Ale vraťme se zpátky k onomu setkání učitelů dharmy, na kterém jsem zjistila, že lidé začnou mít po čase sklony k lenosti. Stále věří praxi, mají motivaci stát se Buddhou a dosáhnout osvícení. Je to skvělá myšlenka, každý něco takového chce. Ze všeho nejpotřebnější je ale sebekázeň, disciplína. A právě disciplína je něco, co mnoho starších studentů ztrácí. Disciplína znamená každé ráno vstát, nezávisle na situaci a podmínkách – prostě vstát. Je to potřeba, protože naše situace, podmínky i otázky neustále přicházejí a odcházejí, neustále se mění. Jsou období, kdy jde v životě všechno samo, žádné problémy – a naše mysl zpočátku: „Dobře, dobře, udělám to zítra... zítra už určitě vstanu a... žádný problém... teďka si dám malou pauzu.“ Jenže život je velice krátký – den a noc, noc a den – a konec. Možná se probudíte, protože slyšíte nějaké utrpení klepat na dveře a pak si pomyslíte: „Musím jít a udělat nějaké poklony!“

Minulou neděli jsme se zase všichni sešli, v centru byla velká Ceremonie Dne Buddhova osvícení. Je prima, že takové ceremonie jsou – díky nim zase po čase vidím všechny učitele dharmy a všechny starší studenty. Teď už vím, proč takové ceremonie jsou! Přišel ke mně jeden student, který byl vždycky velmi nesmělý a nikdy nic neřekl, a povídá: „Přišel jsem na tohle ústraní, ale je to už moje poslední. Zen není nic pro mě. Praktikoval jsem šest let a nic se nestalo.“

Zeptala jsem se ho: „A kdy jsi byl naposledy na nějakém ústraní?“ Chvilku přemýšlel a pak řekl: „Asi před čtyřmi nebo pěti lety.“

„A jak vypadá tvoje každodenní praxe?“

„No, někdy ráno vstanu a udělám 108 poklon a pak čtvrt hodiny sedím, ale každý den nemůžu, jen občas.“

„Tak co bys chtěl? Dostal jsi jen to, co jsi do toho vložil – moc toho není, protože jsi toho moc neudělal.“

Zkuste ve svém životě myslet na tyto tři věci: na předpisy, meditaci a kong-any. Budete-li praktikovat těmito třemi způsoby, je to, jako byste běželi po třech drahách zároveň. Pak porostete velmi rychle, protože všechny tři vyžadují jistou disciplínu. A tu potřebujeme vždycky, když se chceme něco naučit. Meditací můžeme dosáhnout samádhi, to znamená čisté mysl. Meditace je jako vítr na obloze – čím víc praktikujeme, tím víc vítr fouká a zahání mraky pryč. Žádná meditace – žádný vítr. A obloha je jen šedá jako dnes. Pak je tu kong-anová praxe, to jest moudrost. Zen, to není jenom sezení. Sezení vám dá dobrý pocit. Po třech dnech to možná nepoznáte, ale když sedíte na ústraní týden, nebo třeba i několik měsíců, vaše mysl se usadí a je jako klidné moře – tiché a mírné. Nejbáječnější pocit, jaký jste kdy zažili. V sútrách se tomu říká „blaženost klidu“. Ale tam se nemůžete zastavit. Jste-li zenoví studenti, musíte jít také občas na rozhovor a někdy se prostě ztrapnit. Ne vždycky chceme dojít k moudrosti zrovna takto; nikdo si nechce připadat jako hlupák nebo mít pocit, že propadl u zkoušky. Pro mnoho lidí je to jako návrat do školních časů – špatné známky, nepříjemné pocity... a zase jedna taková špatná známka.

Kolikrát jsem se já ztrapnila a cítila se strašně! Pamatuji se na rozhovor se zenovým mistrem Seung Sahnem, při kterém jsem udělala tu známou bláznivou věc, kterou děláme místo odpovědi, a nikdy nezapomenu, jak se na mě v tu chvíli podíval: Cože??? Neuměl nic skrývat – a já jsem z toho vyčetla něco na způsob: co to tady vyvádí? Zenový mistr Seung Sahn byl velký zenový mistr, a tak stres, který jsem v tu chvíli zažívala, byl velmi intenzivní. Naučil mě nebrat sama sebe tak vážně. „Dobře, tak jsem hloupá, a co. Však ani on neměl vždycky tolik moudrosti.“

Kong-anová praxe má mnoho funkcí. Jednou z nich je, že když člověk nějakou dobu praktikuje, nabyde dojmu, že už všemu rozumí, obzvláště pokud chodí na rozhovory zřídka a praktikuje jenom doma. Na rozhovoru pak přijde velké „nevím“. A najednou je jasné, že je potřeba praktikovat víc. Kdysi jsem měla studentku, která znala odpověď na svůj kong-an víc než půl roku, ale nedokázala se prostě sebrat a udělat to. Až při posledním týdenním ústraní – a obě jsme z toho měly obrovskou radost. Byl to báječný zážitek.

Zenový mistr Seung Sahn nás učí, že se musíme stát dobrými herci. Protože celý tento svět je jako jedna velká místnost na rozhovory a když se něco v této své roli, v onom důvěrném vztahu učitel–žák naučíme, hodí se nám to pak i v běžném životě. Vzpomínám si, jak jsem jednou dlouho nemohla na jeden kong-an najít odpověď a začala jsem si říkat – k čemu vlastně všechny ty dávné příběhy o starých zenových mistrech jsou? S mým životem nemají nic společného. Před mistrem Seung Sahnem jsem se o tom nezmínila, ale on mi přesto řekl: „Jestli máš s kong-any problémy, máš problémy i ve svém životě.“

Kong-any jsou takové malé brány, které jednu po druhé otvíráme. Brána citů, brána plachosti, brána vnímání a mnoho dalších. Situace v našem životě nejsou totožné se situacemi v kong-anech; člověk běžně nevisí přivázaný ke stromu (smích), no, leda snad někdy. Ale jde o to, že když dokážete tuto bránu otevřít, pomůže vám to pak i v běžném životě.

Otázka: Jsou-li kong-any jako brány, které otvíráme, je tam za nimi něco, když je otevřeme? A otevře se najednou všechno?

Bon Šim: Může se zdát, že tenhle proces otvírání nemá konce. Moje zkušenost je, pravda, dlouhá jen dvacet jedna let, ale připadá mi, že čím víc praktikuji, tím víc vidím bran, které je ještě třeba otevřít.

Otázka: A tempo toho otvírání zůstává stejné?

Bon Šim: Tempo je zajímavá věc, protože nějakou dobu děláte velké kroky kupředu. Vzpomínám si na jedno konkrétní ústraní, kde jsem udělala opravdový pokrok, a později mi přišlo, že chodím v kruhu pořád dokola. Rychlost pokroku je zvláštní věc – ale takhle to člověku prostě někdy připadá. Pokud praktikujete, nikdy se nepropadáte zpátky, vyvíjíte se. Pokud je váš zvyk něco očekávat silný, budete chtít, aby se něco stalo – nějaká světla, zázraky. A pak si řeknete: ano, osvětlení už je nadosah!

O očekáváních vypráví jeden příběh, který mně osobně velmi pomohl. V naší zenové tradici existuje jedna slavná dvojice, učitel a žák, Nam Čeon a Džo Džu (který se později stal také velkým mistrem). Džo Džuovi bylo v době našeho vyprávění šedesát a praktikoval už čtyřicet let. Praktikoval velmi upřímně a stále se ptal Nam Čeona: „Mistře, co je Pravá Cesta?“ Bylo to jako ptát se: o čem je život? V jeho světě to byla velmi zásadní otázka. Během letošního zimního kjoľče ve Varšavě po mně jedna studentka, kterou už dlouho znám, chtěla totéž: „Známe se už tak dlouho, tak mi prozrad' to tajemství. Mně to můžeš říct.“

Začala jsem se smát a řekla jsem jí, že největší ironií je, že ona už to tajemství má, ale že jenom ona ho může objevit. Často si myslíme, že to má nějaký skrytý význam, když učitel říká, že obloha je modrá. Nam Čeon odpověděl na stejnou otázku takto: „Je to každodenní mysl, nic zvláštního.“ Vyměňovat dítěti plínky, to je Pravá Cesta, nebo pít pivo s kamarádem. Všední život je Pravou Cestou.

Ale Džo Džu tomu nemohl uvěřit, a proto se zeptal: „Mám se toho držet?“ Nam Čeon řekl: „Budeš-li se toho snažit držet, už děláš velkou chybu.“

„Ale když se toho nebudu držet,“ zkoušel to ještě Džo Džu, „jak potom můžu porozumět?“ Pořád měl ještě silný zvyk chtít porozumět, o čem to celé je. Všichni tuhle chybu děláme, kolikrát jen se snažíme porozumět skrze myšlení!

Nam Čeonův poslední úder zněl: „Chceš-li porozumět... porozumění je iluze, neporozumění prázdnota. Chceš-li doopravdy porozumět... Pravá Cesta je před myšlením, čistá, jasná, nekonečná. Tak proč vytváříš správné a špatné?“ Když to Džo Džu uslyšel, jeho mysl se zcela otevřela.

Tento příběh obsahuje velké učení. Když jsem ho slyšela poprvé, myslela jsem si: Džo Džu praktikoval celých čtyřicet let, to nezní zrovna dobře. Všichni si na začátku myslíme, že budeme tvrdě praktikovat, dotáhneme to do konce – a pak se vrátíme zpět ke svým každodenním radovánkám nebo čemu. Džo Džuových čtyřicet let praxe mi ukazuje to, co dělám, v pravém světle. Nam Čeon řekl, že každodenní život je Pravou Cestou, a to je také dobré učení, protože většina z nás chce něco zvláštního, nějaký zázrak. On tam opravdu je – je to zázrak praxe a toho, jak se díky ní měníme! To je pro mě opravdový zázrak – vidět, jak se lidé mění. Jen tak znenadání se to ale většinou nestane. „Týjo. Mohl bych tady v sále dharmy lítat!“ Tak to není.

Takže se pojd'me vrátit k tomu opravdovému zázraku a pokračovat v našich strašlivých kong-anových rozhovorech!

– Přeložil Jiří Lněnička